

ВІДГУК

опонента **САРКІСЯН Лариси Геворгівни**

кандидата економічних наук, доцента, доцента кафедри світової економіки
Київського національного торговельно-економічного університету
на кваліфікаційну роботу **Масної Ольги Андріївни** на тему
«Механізм переходу до «зеленої» економіки як інструмент забезпечення
сталого розвитку України в процесі євроінтеграції»,
подану на здобуття ступеня доктора філософії
за спеціальністю 292 «Міжнародні економічні відносини»

Актуальність теми кваліфікаційної роботи. Сучасний розвиток світової економіки супроводжується масштабними структурними змінами, зумовленими необхідністю переходу до нової моделі господарювання, що базується на принципах сталого розвитку, кліматичної нейтральності, ресурсоефективності та екологічної відповідальності. Посилення глобальних кліматичних ризиків, трансформація міжнародної економічної політики, реалізація Європейського зеленого курсу, впровадження механізму транскордонного вуглецевого коригування (СВАМ), розширення сфери застосування ESG-стандартів і сталого фінансування формують нові умови функціонування національних економік та визначають пріоритети їх довгострокового розвитку.

Для України зазначені процеси мають особливе значення, оскільки реалізація стратегічного курсу на повноправне членство в Європейському Союзі відбувається в умовах повномасштабної війни, необхідності післявоєнної відбудови держави та проведення комплексної модернізації економіки відповідно до європейських стандартів. За таких умов перехід до «зеленої» економіки набуває не лише екологічного, а й економічного, інституційного та геополітичного значення, стаючи одним із ключових інструментів підвищення

конкурентоспроможності національної економіки, забезпечення її стійкості та інтеграції до єдиного економічного простору Європейського Союзу.

Незважаючи на значну кількість наукових праць, присвячених питанням сталого розвитку, екологічної політики, декарбонізації та зеленого фінансування, низка аспектів залишається недостатньо дослідженою. Передусім це стосується формування комплексного механізму переходу до «зеленої» економіки, який би інтегрував інституційні, нормативно-правові, фінансово-економічні, інноваційні та організаційні інструменти реалізації державної політики з урахуванням сучасних викликів європейської інтеграції та післявоєнного розвитку України. Потребують подальшого наукового осмислення питання оцінювання рівня зеленої конвергенції України з державами-членами Європейського Союзу, визначення чинників, що стримують або стимулюють екологічну модернізацію економіки, а також розроблення ефективних моделей адаптації європейських практик до національних умов.

У цьому контексті дисертаційна робота Масної Ольги Андріївни є своєчасною, актуальною та має вагоме наукове і практичне значення. Авторкою здійснено комплексне дослідження теоретичних засад формування механізму переходу до «зеленої» економіки, систематизовано міжнародно-економічні інструменти забезпечення зеленої трансформації, проведено ґрунтовний аналіз сучасного стану розвитку України та країн Європейського Союзу за системою міжнародних індикаторів, виявлено інституційні, регуляторні та фінансові бар'єри й драйвери зеленої конвергенції, а також запропоновано авторський механізм переходу до «зеленої» економіки як інструмент забезпечення сталого розвитку України в процесі євроінтеграції.

Важливою перевагою дослідження є поєднання фундаментальних положень сучасної економічної науки з прикладними аспектами реалізації державної політики зеленої трансформації. Запропоновані авторкою наукові підходи враховують сучасні тенденції розвитку міжнародних економічних відносин, вимоги європейського законодавства у сфері кліматичної політики та

сталого розвитку, а також особливості функціонування економіки України в умовах воєнних викликів і майбутньої повоєнної реконструкції.

Дисертаційне дослідження Масної О.А. виконано на високому теоретико-методологічному рівні, характеризується логічністю побудови, послідовністю викладу матеріалу, комплексністю використання сучасних методів економічного аналізу, статистичного моделювання, факторного аналізу та системного підходу. Положення, висновки та рекомендації авторки є достатньо аргументованими, базуються на ґрунтовному аналізі сучасної вітчизняної та зарубіжної наукової літератури, міжнародних нормативно-правових документів, офіційних статистичних джерел, матеріалів міжнародних організацій та результатах власних досліджень.

Таким чином, тема дисертаційної роботи повністю відповідає сучасним тенденціям розвитку міжнародних економічних відносин, стратегічним пріоритетам державної політики України, цілям європейської інтеграції та глобальним завданням забезпечення сталого розвитку, що свідчить про її беззаперечну актуальність, наукову новизну та практичну значущість.

Подана до захисту дисертаційна робота є складовою наукових досліджень Західноукраїнського національного університету, зокрема у підготовці: фундаментальної держбюджетної НДР «Національна концепція екобезпеки суспільства та інклюзія циркулярної економіки в умовах пандемії» (2021-2023 р.; 0121U109485), госпдоговірної НДР «Трансформація бізнесу в умовах сталого розвитку глобальної економіки» (2023 р.; 0123U102609), прикладної держбюджетної науково-дослідної роботи «Фіскальна політика протидії ризикам воєнного часу в умовах цифровізації економіки» (2025 р.; 0124U000070); а також науково-дослідної роботи «Геоеткономічні детермінанти повоєнного розвитку України в глобальному просторі» (2023-2025 р.; 0122U201486).

Ступінь обґрунтованості наукових положень, висновків і рекомендацій, сформульованих у дисертації. Аналіз змісту дисертаційної роботи Масної Ольги Андріївни дає підстави стверджувати, що сформульовані

авторкою наукові положення, висновки та практичні рекомендації є достатньо обґрунтованими, логічно послідовними та підтверджуються результатами комплексного теоретичного й прикладного дослідження. Робота характеризується чіткою внутрішньою логікою викладу матеріалу, що забезпечує послідовний перехід від дослідження теоретико-методологічних засад функціонування «зеленої» економіки до розроблення практичних рекомендацій щодо вдосконалення механізму її реалізації в Україні в умовах європейської інтеграції.

Наукова обґрунтованість результатів забезпечується комплексним використанням сучасних загальнонаукових та спеціальних методів економічних досліджень, адекватних поставленій меті, визначеним завданням та об'єкту дослідження. Авторкою застосовано системний підхід, методи наукової абстракції, логічного узагальнення, порівняльного та структурного аналізу, економіко-статистичні методи, індикативний підхід, факторний аналіз, метод експертних оцінок, графічне моделювання та інші інструменти сучасної економічної науки. Комплексне використання зазначених методів забезпечило високий рівень достовірності отриманих результатів і дозволило всебічно дослідити закономірності формування механізму переходу до «зеленої» економіки.

Позитивної оцінки заслуговує сформована авторкою інформаційна база дослідження. У роботі використано широкий спектр вітчизняних і міжнародних джерел, офіційні статистичні матеріали міжнародних організацій та інституцій Європейського Союзу, аналітичні звіти міжнародних фінансових організацій, матеріали міжнародних рейтингів, нормативно-правові акти України та ЄС, що забезпечує високий рівень достовірності емпіричної бази дослідження та відповідність отриманих результатів сучасним тенденціям розвитку світової економіки.

Окремої уваги заслуговує використання авторкою міжнародної системи показників для оцінювання рівня зеленої трансформації економіки України та держав-членів Європейського Союзу. Проведений факторний аналіз дозволив не

лише визначити ключові чинники зеленої конвергенції, а й виявити взаємозв'язки між інституційними, економічними, екологічними та інноваційними компонентами розвитку, що значно підвищує аналітичну цінність отриманих результатів. Запропонований підхід характеризується комплексністю, методичною послідовністю та може бути використаний як інструмент оцінювання ефективності державної політики у сфері зеленої трансформації.

Висновки дисертації логічно випливають із проведеного дослідження, відповідають поставленій меті та завданням, повною мірою відображають отримані результати і характеризуються достатнім рівнем аргументованості. Практичні рекомендації, запропоновані авторкою, ґрунтуються на результатах проведеного аналізу, враховують сучасні виклики соціально-економічного розвитку України, особливості її європейської інтеграції та потреби повоєнної модернізації економіки. Вони є реалістичними, мають прикладне значення та можуть бути використані під час формування державної політики у сфері екологізації економіки, стратегічного планування та розвитку міжнародного економічного співробітництва.

Слід також відзначити високий рівень теоретичного опрацювання проблематики. Авторкою критично проаналізовано сучасні наукові підходи до розуміння сутності «зеленої» економіки, сталого розвитку, зеленої конвергенції та міжнародних економічних механізмів екологічної трансформації. Це дало змогу сформулювати власне бачення механізму переходу до «зеленої» економіки, яке відзначається комплексністю, системністю та орієнтацією на практичне застосування в умовах реалізації євроінтеграційного курсу України.

Основні теоретичні та прикладні положення дисертації Масної О. А. одержали схвальну оцінку на українських наукових конференціях та були опубліковані у фахових виданнях України, що підтверджується списком опублікованих праць за темою дисертації.

Загалом результати дисертаційного дослідження є належним чином аргументованими, науково обґрунтованими та достовірними. Застосований методичний інструментарій, якість інформаційного забезпечення, логіка дослідження та відповідність сформульованих висновків отриманим результатам свідчать про високий рівень виконання дисертаційної роботи та достатній ступінь обґрунтованості наукових положень, висновків і рекомендацій, що виносяться на захист.

Структура та обсяг кваліфікаційної роботи. Кваліфікаційна робота Масної Ольги Андріївни написана українською мовою, містить анотації українською та англійською мовами, вступ, три розділи, висновки, список використаних джерел та додатки. Обсяг дисертації повністю відповідає вимогам, встановленим для кваліфікаційних робіт на здобуття ступеня доктора філософії.

У першому розділі «Теоретико-методичні засади механізму переходу до «зеленої» економіки в контексті сталого розвитку та євроінтеграції» (с. 19-73) ґрунтовно досліджено еволюцію наукових підходів до розуміння концепції сталого розвитку та «зеленої» економіки, систематизовано міжнародно-економічні інструменти реалізації зеленої трансформації, а також сформовано теоретичні засади механізму переходу до «зеленої» економіки. Це створює належне методологічне підґрунтя для подальших досліджень.

Другий розділ «Аналіз стану та факторів переходу до «зеленої» економіки в Україні та країнах ЄС» (с. 76-121) присвячено комплексному аналізу сучасного рівня зеленої трансформації України в контексті європейської інтеграції. Особливу наукову цінність становить запропонований авторкою концептуальний підхід до оцінювання зеленої конвергенції України з державами-членами Європейського Союзу, що базується на використанні системи міжнародних індикаторів та факторного аналізу. Окремо заслуговує на позитивну оцінку здійснена ідентифікація інституційних, нормативно-правових та фінансових бар'єрів і драйверів зеленої трансформації.

У третьому розділі «Формування та впровадження механізму переходу до «зеленої» економіки як інструменту сталого розвитку України в процесі євроінтеграції» (с. 125-163) розроблено практичні напрями вдосконалення механізму переходу до «зеленої» економіки з урахуванням сучасних тенденцій розвитку Європейського Союзу, обґрунтовано шляхи використання міжнародного досвіду у процесі післявоєнного відновлення України та визначено пріоритетні напрями розвитку ключових секторів національної економіки в контексті забезпечення сталого розвитку.

Зміст усіх розділів є взаємоузгодженим, логічно пов'язаним і підпорядкованим досягненню єдиної мети дослідження. Висновки до кожного розділу узагальнюють отримані результати та забезпечують логічний перехід до наступних етапів дослідження, а загальні висновки повною мірою відображають основні наукові результати дисертаційної роботи. Обсяг дисертації є достатнім для всебічного розкриття обраної тематики. Робота відзначається належним рівнем наукової аргументації, оптимальним співвідношенням теоретичного, аналітичного та прикладного матеріалу, широким використанням статистичних даних, таблиць, рисунків і графічних матеріалів, що сприяє кращому сприйняттю отриманих результатів та підтверджує їхню обґрунтованість.

У цілому структура та обсяг дисертаційної роботи відповідають вимогам, що висуваються до дисертацій на здобуття ступеня доктора філософії, а її композиційна побудова забезпечує цілісність дослідження, послідовність викладу матеріалу та належний рівень досягнення поставленої мети.

Оцінка наукової новизни положень і отриманих результатів кваліфікаційної роботи. До результатів, що одержали обґрунтування у кваліфікаційній роботі, мають теоретичне та практичне значення, та визначають наукову новизну дисертації варто віднести такі:

– вперше розроблено комплексний механізм переходу до «зеленої» економіки як інструмент забезпечення сталого розвитку України в процесі євроінтеграції, який, на відміну від існуючих підходів, інтегрує інституційну,

фінансову, індикативну та освітню підсистеми, забезпечує узгодження економічних, екологічних і соціальних пріоритетів розвитку держави та орієнтований на досягнення цілей зеленої конвергенції з Європейським Союзом; у межах запропонованого механізму обґрунтовано концептуальний підхід до оцінювання рівня зеленої конвергенції України з країнами ЄС на основі факторного аналізу, що дозволяє ідентифікувати латентні фактори зеленої трансформації, визначати позицію України серед європейських країн, оцінювати ступінь наближення до європейських стандартів сталого розвитку та формувати пріоритетні напрями екологічної модернізації національної економіки;

- удосконалено трактування поняття «механізм переходу до «зеленої» економіки» як комплексної системи інституційних, фінансових, регуляторних та соціально-комунікаційних інструментів забезпечення сталого розвитку в умовах євроінтеграції, що дозволило розкрити його структурно-функціональну природу та обґрунтувати взаємозв'язок економічних, екологічних і соціальних компонентів розвитку;

- удосконалено науково-методичні підходи до оцінювання зеленої трансформації національної економіки шляхом систематизації та інтеграції екологічних, економічних та соціальних індикаторів сталого розвитку, що дозволило комплексно оцінити рівень готовності України до реалізації цілей Європейського зеленого курсу;

- удосконалено підходи до ідентифікації бар'єрів і драйверів зеленої трансформації шляхом урахування впливу воєнних ризиків, післявоєнної реконструкції, кліматичних викликів та євроінтеграційних вимог, що дало змогу визначити ключові чинники прискорення та стримування переходу до «зеленої» економіки в сучасних умовах розвитку України;

- удосконалено методичні підходи до адаптації інституційних і секторальних практик країн Європейського Союзу до умов України з урахуванням особливостей повоєнного відновлення та структури національної економіки, що сприяло обґрунтуванню пріоритетних напрямів екологічної модернізації та підвищення стійкості економічної системи;

– набули подальшого розвитку теоретичні засади зеленої трансформації економіки на основі узагальнення сучасних концепцій сталого розвитку, що дозволило розширити наукове розуміння взаємозв'язку між економічним зростанням, екологічною стійкістю та соціальною інклюзивністю;

– набули подальшого розвитку концептуальні підходи до формування політики зеленої реконструкції України в умовах повоєнного відновлення, що забезпечило поєднання завдань економічної модернізації, енергетичної безпеки, декарбонізації та європейської інтеграції в єдиній стратегічній площині;

– набули подальшого розвитку наукові підходи до сценарного прогнозування зеленої трансформації економіки України шляхом розроблення інерційного, адаптаційного та зеленого сценаріїв розвитку, що дозволило оцінити можливі траєкторії досягнення цілей сталого розвитку в довгостроковій перспективі;

– набули подальшого розвитку обґрунтування стратегічних напрямів зеленої конвергенції України з Європейським Союзом, що дало змогу сформулювати комплекс пріоритетних заходів щодо гармонізації регуляторного середовища, розвитку сталого фінансування, підтримки екологічних інновацій та прискорення енергетичної трансформації.

Значення результатів виконаного дослідження для науки і практики.

Результати дисертаційного дослідження Масної Ольги Андріївни мають вагоме теоретичне, методичне та практичне значення, оскільки спрямовані на вирішення актуального наукового завдання щодо формування ефективного механізму переходу до «зеленої» економіки як інструменту забезпечення сталого розвитку України в процесі європейської інтеграції. Запропоновані авторкою наукові положення розширюють сучасні теоретичні уявлення про закономірності зеленої трансформації економіки та сприяють подальшому розвитку наукових досліджень у сфері міжнародних економічних відносин, сталого розвитку та екологізації економічних систем.

Теоретичне значення роботи полягає у поглибленні концептуальних засад формування механізму переходу до «зеленої» економіки, удосконаленні підходів до систематизації міжнародно-економічних інструментів реалізації зеленої трансформації, розвитку науково-методичних положень щодо оцінювання рівня зеленої конвергенції України з державами-членами Європейського Союзу та визначення чинників, що впливають на ефективність реалізації державної політики у цій сфері.

Практична цінність дисертації визначається тим, що розроблені авторкою рекомендації та запропонований механізм переходу до «зеленої» економіки можуть бути використані під час формування та реалізації державної політики сталого розвитку, удосконалення інституційного, нормативно-правового та фінансового забезпечення зеленої трансформації, гармонізації національного законодавства з правом Європейського Союзу, а також підготовки стратегічних документів щодо післявоєнного відновлення та модернізації економіки України.

Особливої уваги заслуговує прикладна спрямованість отриманих результатів. Використання авторського підходу до оцінювання рівня зеленої конвергенції та запропонованих практичних рекомендацій сприятиме підвищенню ефективності прийняття управлінських рішень у сфері екологічної та економічної політики, а також створить наукове підґрунтя для подальшого впровадження європейських стандартів сталого розвитку в Україні.

Важливим підтвердженням практичної значущості дисертаційного дослідження є впровадження його окремих результатів у діяльність органів державної влади. Зокрема, результати наукового дослідження для: удосконалення інструментів оцінки регіональної політики сталого розвитку на основі аналітичної моделі індикаторно-факторного оцінювання, запропонованої у дисертації, що дозволило поглибити аналітику при моніторингу екологічних і ресурсних показників області; аналізу потенціалу області у сфері зеленої трансформації з використанням міжнародних індикаторів, адаптованих до регіональних умов Тернопільщини були застосовані Департаментом Управління

екології та природних ресурсів Тернопільської обласної військової адміністрації (довідка від 18 червня 2025 р.).

Розроблений авторкою індикаторно-факторний аналітичний інструментарій для удосконалення підходів до оцінки рівня екологічної ефективності міської господарської системи, зокрема в контексті підготовки профілю сталого розвитку територіальної громади; індекси сталого розвитку та зеленої трансформації а також механізм переходу до «зеленої» економіки, запропонований у дисертації, були використано були використані в діяльності Управління стратегічного розвитку міста Тернопільської міської ради (довідка № 48/2 від 19 червня 2025 р.).

Крім того, запропоновані авторкою підходи дали змогу посилити інтеграцію екологічних міркувань у виробничо-інженерні рішення, створити методологічну основу для формування екостратегій компанії, а також підвищити її готовність до участі в міжнародних публічних закупівлях, що передбачають критерії екологічності та енергоефективності. Таким чином, результати дисертаційної роботи були використані в аналітичній та стратегічній діяльності ТОВ «Шредер ТОВ» (довідка від 18 червня 2025 р.).

Повнота висвітлення наукових положень, висновків і рекомендацій, сформульованих у дисертації, в опублікованих працях, зарахованих за темою дисертації. Основні положення кваліфікаційної роботи, що мають наукову новизну змістовно та аргументовано розкрито в опублікованих працях. За основними результатами дисертації було опубліковано 12 наукових праць, з них: 4 статті – у наукових фахових виданнях України, 1 – у науковому виданні, що включене до міжнародних наукометричних баз даних Scopus та Web of Science, 7 публікацій – за матеріалами міжнародних і всеукраїнських науково-практичних конференцій. Кількість та обсяг друкованих праць дають авторці право для публічного захисту дисертації.

Оцінка структури кваліфікаційної роботи, мови і стилю викладення матеріалу. Зміст кваліфікаційної роботи відповідає визначеним меті і завданням

дослідження, розкриває тему роботи, свідчить про її цілісність та завершеність. Кваліфікаційна робота написана українською мовою з дотриманням усіх вимог до її наукового стилю.

Відсутність (наявність) порушення академічної доброчесності.

Наукові результати кваліфікаційної роботи отримано авторкою особисто. Із наукових праць, опублікованих у співавторстві, у дисертації використано тільки ті ідеї і положення, які отримані авторкою особисто. Порушень академічної доброчесності у кваліфікаційній роботі Масної Ольги Андріївни не виявлено. Дисертація містить посилання на відповідні джерела інформації, надана достовірна інформація про використані методи та результати проведеного дослідження, дотримані норми законодавства про авторське право та суміжні права. А це відповідно дозволяє зробити висновок про дотримання авторкою кваліфікаційної роботи вимог і правил академічної доброчесності. Кваліфікаційна робота пройшла успішну перевірку на наявність текстових запозичень за допомогою інтернет-сервісу StrikePlagiarism.

Дискусійні положення та зауваження до дисертації. Кваліфікаційна робота Масної Ольги Андріївни виконана на достатньо високому науковому рівні, проте є деякі зауваження, що мають дискусійний характер:

1. У розділі 1 (с. 28-29) представлені пріоритети «зеленої економіки», систематизовані експертами ЮНЕП та сформовані авторкою, серед яких, відновлювальні джерела енергії, енергоефективність, мобільність та промисловість. Було б доцільно доповнити цей перелік пріоритетом природний капітал, який набуває особливої актуальності під час війни в Україні та матиме вплив на повоєнну відбудову України.

2. Другий розділ, де в пункті 2.2 здійснений факторний аналіз зеленої трансформації країн ЄС та України, міг би набути аналітичної глибини у разі долучення дослідження досвіду європейських країн у повоєнному відновленні за принципами зеленої економіки (наприклад, досвід країн Західних Балкан)

3. У розділі 3, на с. 129, зазначено, що ключовим фактором уповільнення зеленої трансформації в Україні є низький рівень екологічної інституційної спроможності і запропоновано створення Національного агентства з питань «зеленої» трансформації (с. 134). Проте, не визначено межі інституційних спроможностей існуючих на даний момент державних інституцій, відповідальних за реалізацію політики в даному напрямі з метою уникнення потенційного конфлікту інтересів та розмиття зони відповідальності, що обмежує глибину та осяжність запропонованих заходів.

4. У висновках дисертації було б доцільно виокремити пропозиції щодо можливостей застосування запропонованого цілісного адаптивного механізму до підприємств різних галузей та масштабів, що посилює б прикладний потенціал дослідження, адже основними акторами, відповідальними за імплементацію принципів зеленої економіки будуть саме вони.

Наведені зауваження мають переважно рекомендаційний і дискусійний характер та відображають складність і багатоаспектність досліджуваної проблематики. Водночас вони не знижують загальної високої оцінки дисертаційної роботи та не впливають на її наукову цінність, достовірність отриманих результатів і практичну значущість.

Загальний висновок і оцінка дисертації

Кваліфікаційна робота Масної Ольги Андріївни на тему «Механізм переходу до «зеленої» економіки як інструмент забезпечення сталого розвитку України в процесі євроінтеграції» є актуальним і завершеним науковим дослідженням. У дисертації вирішено актуальне наукове завдання щодо розроблення теоретико-методологічних засад та практичних рекомендацій із формування механізму переходу до «зеленої» економіки в умовах реалізації євроінтеграційного курсу України.

За змістом, науковим рівнем, логікою побудови та рівнем виконаних наукових розробок дисертація відповідає спеціальності 292 «Міжнародні

економічні відносини» галузі знань 29 «Міжнародні відносини», а за рівнем наукової новизни, теоретичної обґрунтованості та практичної значущості результатів – вимогам, що висуваються до дисертацій на здобуття ступеня доктора філософії.

Отримані авторкою результати характеризуються належним рівнем наукової новизни, є достатньо обґрунтованими, достовірними, мають вагоме теоретичне і практичне значення та становлять особистий науковий внесок у розвиток теорії міжнародних економічних відносин, економіки сталого розвитку та механізмів зеленої трансформації національної економіки.

В цілому, дисертація Масної Ольги Андріївни на тему «Механізм переходу до «зеленої» економіки як інструмент забезпечення сталого розвитку України в процесі євроінтеграції» за змістом, рівнем наукової новизни, обґрунтованістю наукових положень, висновків і рекомендацій відповідає вимогам Постанови Кабінету Міністрів України від 12 січня 2022 р. № 44 «Про затвердження Порядку присудження ступеня доктора філософії та скасування рішення разової спеціалізованої вченої ради закладу вищої освіти, наукової установи про присудження ступеня доктора філософії» (зі змінами), а її авторка – Масна Ольга Андріївна, заслуговує на присудження ступеня доктора філософії за спеціальністю 292 «Міжнародні економічні відносини».

Офіційний опонент:

кандидат економічних наук, доцент,
доцент кафедри світової економіки
Державного
торговельно-економічного університету

Лариса САРКІСЯН

Підпис Саркісян Л. засвідчую
Начальник відділу кадрів Н. Павленко